

Ülviyyə Duman qızı MƏMMƏDOVA
Azərbaycan Texnologiya Universitetinin dissertantı

STARTAP EKOSİSTEMİNİN İQTİSADI ARTIMA TƏSİRLƏRİNƏ NƏZƏRİ YANAŞMALAR

Xülasə

"Startup ekosisteminin iqtisadi artıma təsirləri" mövzusu müasir iqtisadiyyatın ən aktual mövzularından biridir. Startaplar, yeni və innovativ bizneslər olaraq, iqtisadiyyatın inkişafına mühüm töhfələr verə bilirlər. Bu məqalədə, startapların iqtisadi artım, işsizliyin azaldılması, yeni iş yerlərinin yaradılması, texnoloji inkişaf, yerli və qlobal bazarlarda rəqabət qabiliyyətinin artırılması və digər təsirləri haqqında mövcud tədqiqatları müzakirə edəcəyik.

Aparıcı yerli ekspertlərin qeyd etdiyi kimi, "yeni texnologiyalar insanların qarşılıqlı əlaqə üsullarını və onların fəaliyyətinin özünün təşkilini dəyişir, təhlükəsizlik sistemində, iqtisadiyyatda və sosial sahədə keyfiyyət dəyişikliklərinə gətirib çıxarır".

Xarici tədqiqatçılar iqtisadiyyatın və sosial sferanın müxtəlif sektorları üçün xarakterik olan əsas tendensiyaya çevrilən "sıçrayışlı" rəqəmsal texnologiyaların tətbiqindən nəticələrin ortaya çıxmasını qeyd edirlər.

Məqalədə Startup ekosisteminin iqtisadi artıma təsirləri haqqında nəzəri yanaşmalar müxtəlif iqtisadçı və mütəxəssislər tərəfindən müxtəlif aspektlərdən araşdırılmışdır. Bu yanaşmalar, startapların iqtisadiyyatda yaratdığı dəyişiklikləri, yenilikləri və rəqabəti əhatə edir.

Açar sözlər: Startup ekosistemi, iqtisadi artım, nəzəri yanaşmalar, mühüm faktorlar

UOT: 330; 334

JEL: E44; F65; G21; G32; P34

DOI: <https://doi.org/10/54414/PQKT7462>

Giriş

Startup ekosisteminin iqtisadi artıma təsirləri geniş və çoxşaxəlidir. Bu təsirlər həm qısa müddətli, həm də uzun müddətli olaraq müxtəlif aspektlərdə müşahidə edilə bilər. Startaplar, xüsusilə innovasiya, yeni iş yerlərinin yaradılması, iqtisadi rəqabətin artması və regionların inkişafı kimi sahələrdə əhəmiyyətli təsir göstərir.

Startup ekosistemi, iqtisadi artımı təşviq edən mühüm bir faktordur. Onların innovasiya, yeni iş yerləri, rəqabət artırma, investisiya cəlb etmə və regionların inkişafına olan təsirləri, ümumilikdə ölkələrin iqtisadiyyatının inkişafına mühüm töhfələr verir. Startapların inkişaf etdirilməsi üçün uyğun mühitin yaradılması və dəstəklənməsi, uzunmüddətli iqtisadi artımın təmin olunmasına yardımçı olacaqdır.

Əsas hissə

Son illərdə dünyada müəssisələrin iqtisadi fəaliyyətinin təşkili və biznes strategiyalarının

formallaşdırılması üsulu kimi ekosistem anlayışına maraq sürətlə artmaqdadır. Ekosistemlərin öyrənilməsinə həsr olunmuş müxtəlif elmi araşdırmaların sayının artması ilk növbədə qlobal bazarın dərin rəqəmsallaşması, təşkilatların biznes modellərində aktiv dəyişikliklər, eləcə də ekosistemin bir hissəsi olan şirkətlərin bazar dəyəri ilə bağlıdır. Ekosistemlər sosial-iqtisadi münasibətlərin ən mühüm iştirakçılarına çevrilir və beləliklə, demək olar ki, bütün iqtisadiyyatın strukturunu tez-tez dəyişir. Ekosistemlərin ümumi nəzəriyyəsi özünün başlanğıc mərhələsindədir və tam hüquqlu tədqiqatlar yalnız son bir neçə ildə meydana çıxmağa başlamışdır [1].

"Ekosistem" anlayışı uzun müddətdir ki, biologiya elmlərində mövcuddur və istifadə olunur. Konsepsiya elmi ictimaiyyətdə ilk dəfə 1935-ci ildə britaniyalı botanik və ekoloq Artur Tanslinin "Bitki anlayışlarının və terminlərinin istifadəsi və sui-istifadəsi" adlı araşdırmasında ortaya çıxdı və bu, bioloji cəmiyyətin birliyini və

inteqrasiyasını müəyyən etmək üçün ekosistem anlayışını təqdim etdi. Ekosistem dedikdə, A. Tansley bir-biri ilə və ətraf mühitlə sıx təmasda olan və gələcək təkamülü üçün rəqabət, əməkdaşlıq və xarici şəraitə uyğunlaşma tələb edən yerli orqanizmlərin icmasını başa düşdü.

Humanitar elmlərdə “ekosistem” anlayışının inkişafı, ilk növbədə, iqtisadi təhlilin ilkin olaraq humanitar elmlərin əsas subyektlərini ayırmağa meyilli olduğu 20-ci əsrin ikinci yarısı - 21-ci əsrin əvvəllərində müşahidə olunan sosial-iqtisadi dəyişikliklərlə əlaqələndirilir.

1993-cü ildə Harvard Universitetinin professoru J.F.Mur öz araşdırmalarının birində ekosistem anlayışının ilk iqtisadi tərifini belə verdi: “firmalara bir sənayenin ayrı-ayrı üzvləri kimi deyil, şirkətlər və şirkətlərdən ibarət biznes ekosisteminin üzvləri kimi baxılmalıdır [2].

M. J. Jacobides, K. Kennamo, A. Gaver öz tədqiqatlarında ekosistem anlayışını müəyyən etmək üçün ədəbiyyatda iki əsas yanaşma müəyyən edirlər: birinci yanaşma çərçivəsində ekosistem müəyyən dərəcədə bir-birindən asılı olan təşkilatlar qrupu kimi nəzərdən keçirilir və ikinci yanaşma çərçivəsində, bir-biri ilə əlaqəli texnologiyalar sistemi kimi. Bu fərqi nəticəsi olaraq M. J. Yakobids, K. Kennamo, A. Qaver ekosistemin tədqiqi istiqamətində iki yanaşmanı qeyd edirlər: 1) strateji idarəetmə sahəsində; 2) texnologiyanın idarə edilməsi sahəsində [3].

Sistem iqtisadi nəzəriyyəsinə əsaslanaraq ekosistem dedikdə “nəzarət olunmayan iyerarxik təşkilatlar, biznes prosesləri, innovativ layihələr və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan infrastruktur sistemlərinin məkan baxımından lokallaşdırılmış kompleksi” başa düşülən G. B. Kleiner, V. A. Karpinskaya, M. A. Rıbaçuk kimi yerli müəllifləri xüsusilə qeyd etmək lazımdır. G. B. Kleiner qeyd edir ki, dünyada inkişaf meyilləri əsasən üst-üstə düşən şirkətlər müxtəlif miqyaslı və iqtisadiyyatın tamamilə fərqli sektorlarında ekosistemlər formalaşdırmaqla öz biznes modellərini transformasiya etmək üçün fəal işləyirlər.

G. B. Kleiner-ə görə, elmi doktrinada mövcud olan ekosistem anlayışının təriflərini belə əsas növlərə bölmək olar: biznes ekosistemi, platforma ekosistemi, innovasiya ekosistemi, sahibkarlıq ekosistemi və bilik ekosistemi. G. B. Kleiner yuxarıda göstərilən

bütün anlayışları vahid obyektlər sinfi - sosial-iqtisadi ekosistemlər altında birləşdirir [4].

O.Yu Sviridovun fikrincə, modellərindən asılı olaraq ekosistemlərin müəyyənləşdirilməsinə yanaşmaları üç əsas kateqoriyaya bölmək olar: 1) iştirakçıların məcmusu kimi ekosistem (bunlar təşkilatla qarşılıqlı əlaqədə olan, təşkilatın yaradılmasında birbaşa və ya dolayısı ilə iştirak edən iştirakçılardır. “dəyər zənciri”, həmçinin onun müştəriləri); 2) mallar və xidmətlər üçün platforma kimi ekosistem - bazar (bu, eyni profilli müştərilərin ehtiyaclarının ən geniş spektrini əhatə edən müxtəlif inteqrasiya olunmuş məhsul və xidmətlərin təklif olunduğu platformadır); 3) özünü inkişaf etdirən bir təşkilat kimi ekosistem (bu, idarəetmədə innovativ yanaşmalardan istifadə edən və şirkəti “canlı orqanizm” kimi qəbul edən təşkilatdır) [5].

Bəzi tədqiqatçılar ekosistemi iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarından, ilk növbədə vahid brend altında və hüquqi şəxsə istinad etmədən məhsul və xidmətləri təklif edən müəssisələr kompleksi kimi qəbul edirlər. Lakin bəzi tədqiqatçıların fikrincə, ekosistemin iştirakçıları arasında qarşılıqlı asılılığın və bir-birini tamamlayıcılığın yüksək səviyyəsi kimi ekosistemlərin fundamental və xas xüsusiyyətləri nəzərə alınmır.

Ekosistem anlayışının iqtisadi tərifini geniş mənada üç əsas qrupa bölmək olar:

➤ sahibkarlıq ekosistemi - şirkət və ya şirkətlər qrupunu və onu əhatə edən biznes mühitini/onların biznes mühitini təmsil edir, bu halda sahibkarlıq ekosistemi daha geniş anlayışın - sosial-iqtisadi ekosistemin tərkib hissəsidir;

➤ innovasiya ekosistemi – konkret yeniliyi və ya yeni innovativ dəyər təklifini və onu dəstəkləyən aktorlar qrupunu təmsil edir;

➤ biznes ekosistemi – dəyər təklifi yaratmaq üçün qarşılıqlı əlaqədə olan bir-birindən asılı və bir-birini tamamlayan şirkətlər qrupudur.

Biznes ekosistemləri öz növbəsində daha üç qrupa/alt qrupa bölünə bilər: [6].

➤ məhsul biznesi ekosistemi – məhsul şəklində ifadə olunan dəyər təklifi yaratmaq üçün qarşılıqlı əlaqədə olan bir-birindən asılı və bir-birini tamamlayan şirkətlər qrupudur;

➤ platforma biznes ekosistemi – platforma əsasında dəyər təklifi formalaşdıran bir-birindən

asılı və bir-birini tamamlayan şirkətlər qrupudur;

➤ Rəqəmsal biznes ekosistemi – bir-birindən asılı və bir-birini tamamlayan şirkətlər qrupudur ki, onlar vahid tam inteqrasiya olunmuş proses çərçivəsində dəyər təklifi yaradırlar.

Startup ekosisteminin iqtisadi artıma təsirlərini araşdıran nəzəri yanaşmalar müxtəlif iqtisadi nəzəriyyələrə və praktikalara əsaslanır. Bu yanaşmaların hər biri startapların iqtisadiyyatda yaratdığı dəyəri, innovasiyanın rolu və bazar dinamikasının artımına olan təsirlərini müxtəlif aspektlərdən qiymətləndirir. Aşağıda bəzi əsas nəzəri yanaşmaların izahı verilmişdir:

1. Yeni iqtisadiyyatda innovasiya və texnoloji inkişaf

Startaplar, xüsusilə texnologiya və innovasiya sahələrində fəaliyyət göstərənlər, iqtisadi artıma mühüm təsir göstərir. İnnovasiya, yeni məhsul və xidmətlərin yaradılmasından tutmuş, istehsal proseslərindəki səmərəliliyi artırmağa qədər geniş sahəni əhatə edir. **Joseph Schumpeter**-in "yaratıcı məhv" (creative destruction) nəzəriyyəsi bu nöqtədə mühüm yer tutur. Schumpeter, iqtisadiyyatın davamlı artımının yeni və innovativ müəssisələrin bazara daxil olması və köhnə strukturları əvəz etməsi ilə təmin olunduğunu vurğulamışdır. Bu baxımdan, startaplar iqtisadiyyatın texnoloji tərəqqisini sürətləndirən mühüm amil kimi qiymətləndirilir.

2. Təşəbbüskarlıq və inkişaf

Təşəbbüskarlıq nəzəriyyəsi, startapların iqtisadi artıma verdiyi töhfələri fərqli bir aspektdən araşdırır. **Israel Kirzner**in nəzəriyyəsi, təşəbbüskarlığın bazar məlumatı boşluqlarını müəyyən edərək bu boşluqları doldurmaq məqsədilə fəaliyyət göstərən şəxslər olduğunu vurğulayır. Kirznerə görə, təşəbbüskarlar bazarda qeyri-mükəmməlliklərdən faydalanaraq iqtisadi artımın sürətini artırır. Startaplar bu baxımdan təşəbbüskarlığın ən təmiz formasıdır, çünki onlar yeni biznes ideyaları ilə bazarda mövcud olan boşluqları doldurur və iqtisadi fəallığı artırır.

3. İnsan kapitalı və yaratıcı güc

Startaplar həmçinin insan kapitalı və yaratıcı gücün inkişafında da mühüm rol oynayır. **Gary Becker**in insan kapitalı nəzəriyyəsi, insanların bilik və bacarıqlarının iqtisadi artımın əsas amili olduğunu qeyd edir. Startaplar yeni iş imkanları

yaratmaqla yanaşı, mövcud işçilərin bacarıqlarını inkişaf etdirir və onların daha səmərəli fəaliyyət göstərməsinə imkan tanıyır. Startaplarda çalışan fərdlər tez-tez yüksək təhsil və bacarıqlara sahibdirlər, bu da onların iqtisadiyyata verdiyi töhfəni artırır.

4. Klasterlər və regional inkişaf

Startaplar yalnız global səviyyədə deyil, həm də regional iqtisadiyyatın inkişafında mühüm rol oynayır. **Michael Porter**in klasterlər nəzəriyyəsi, bir çox əlaqəli və qarşılıqlı təsir edən firmaların eyni coğrafi ərazidə fəaliyyət göstərməsinin regional iqtisadi artımı necə artırdığını izah edir. Startaplar bu nəzəriyyəyə uyğun olaraq, müəyyən sahələrdə ixtisaslaşmış və innovativ bir mühitin formalaşmasına kömək edir, bu da həm sərmayə axınını, həm də yeni iş yerlərinin yaranmasını təmin edir.

5. Sərmayə yığılımı və riskin paylaşılması

Startaplar həmçinin kapital bazarları ilə əlaqəli mühüm iqtisadi fəaliyyətlərə də təsir edir. **Richard Cantillon**un sərmayə nəzəriyyəsi startapların risklərə əsaslanan iqtisadi modelini izah edir. Startaplar, adətən yüksək riskli və yüksək gəlirli fəaliyyətlərdir. Lakin onlar kapital bazarlarını canlandırır və yüksək riskli sərmayəçiləri cəlb edir. Bu sərmayələr isə nəticədə daha geniş iqtisadi artıma və yeni iş sahələrinin yaranmasına yol açır.

6. Qlobal iqtisadiyyatda startapların rolu

Startup ekosisteminin iqtisadi artımda qlobal təsirləri də nəzərə alınmalıdır. Son illərdə startaplar həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqtisadi artımı sürətləndirən mühüm amillərdən birinə çevrilmişdir. Startup ekosistemi, həmçinin qlobal ticarət əlaqələrini gücləndirir, beynəlxalq sərmayəçiləri cəlb edir və yeni texnologiyalarla qlobal bazarlarda rəqabət qabiliyyətini artırır.

Startup ekosisteminin iqtisadi artıma təsirlərinə dair nəzəri yanaşmaların əsas nəticələri bir neçə aspektdən yanaşılaq təhlil edilir. Bu yanaşmalar iqtisadi inkişafın sürətlənməsi, iş yerlərinin yaradılması, innovasiyalar və bazarların dəyişməsi kimi sahələrdə özünü göstərir.

Nəticə

Startup ekosisteminin iqtisadi artıma təsirləri geniş və çoxşaxəlidir. İnnovasiya,

təşəbbüskarlıq, insan kapitalı və sərmayə axını kimi faktorlar bir araya gələrək iqtisadiyyatın dinamikasını artırır. Startaplar yalnız yeni iş yerləri yaratmaqla kifayətlənmir, həm də bazarda mövcud olan boşluqları doldurur, texnoloji inkişafı sürətləndirir və qlobal bazarlara çıxış imkanı yaradır. Bu nəzəri yanaşmaların hər biri startapların iqtisadi inkişafda oynadığı mühüm rolu vurğulamaqdadır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Алиев М.М., Мамедов М.А., Рзаева В.В., Сафарли А.Х. Экосистема как новая модель развития финансовых организаций // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки // М. №8 - 2021 г. DOI 10.23672/m6478-2891-3501-e.

2. Алиев М.М.О., Мамедов М.А.О., Рзаева В.В.К., Сафарли А.Х.О. Система быстрых платежей как инструмент оптимизации платежных процессов в

финансовой системе России// Московский экономический журнал. М: 2021. № 7. DOI: 10.24411/2413-046X-2021-10414.

3. Бабина С. И. Цифровые и информационные технологии в управлении предприятием: реальность и взгляд в будущее // Креативная экономика— 2019. — No 4. — с. 723-742.— DOI:10.18334/ce.13.4.40596.

4. Болонин А. И., Ермоловская О. Ю. Вопросы теории инновационного развития экономики // Вестник Университета Российской академии образования. 2015. No 3. С. 105.

5. Vaporikar, N. (2017). Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development. Springer.

6. Harrison, R., & Rainer, K. (2014). Entrepreneurial Ecosystems: A Global Perspective. Springer.

Ulviyya Duman MAMMADOVA

Doctoral Candidate at Azerbaijan Technological University

THEORETICAL APPROACHES TO THE IMPACT OF THE STARTUP ECOSYSTEM ON ECONOMIC GROWTH

Abstract

The topic of "The impact of the startup ecosystem on economic growth" is one of the most relevant topics in modern economics. Startups, as new and innovative businesses, can make a significant contribution to the development of the economy. In this article, we will discuss existing research on the impact of startups on economic growth, unemployment reduction, job creation, technological development, increasing competitiveness in local and global markets, and other issues.

As leading local experts note, "new technologies change the ways people interact and the organization of their activities themselves, leading to qualitative changes in the security system, economy, and social sphere."

Foreign researchers note the emergence of results from the application of "breakthrough" digital technologies, which have become the main trend characteristic of various sectors of the economy and social sphere.

In the article, theoretical approaches on the effects of the Startup ecosystem on economic growth have been examined from various aspects by various economists and experts. These approaches cover the changes, innovations and competition created by startups in the economy.

Keywords: Startup ecosystem, economic growth, objective approaches, important factors, food industry.

Ульвия Думан МАМЕДОВА

Докторант Азербайджанского Технологического Университета

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ЭФФЕКТУ ЭКОСИСТЕМЫ СТАРТАПОВ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ

Резюме

«Влияние стартап-экосистемы на экономический рост» — одна из самых актуальных тем современной экономики. Стартапы как новые и инновационные предприятия могут внести важный вклад в развитие экономики. В этой статье мы обсудим существующие исследования влияния стартапов на экономический рост, сокращение безработицы, создание рабочих мест, технологическое развитие, повышение конкурентоспособности на местном и глобальном рынках и многое другое.

Как отмечают ведущие отечественные эксперты, «новые технологии меняют способы взаимодействия людей и организацию их деятельности, приводят к качественным изменениям в системе безопасности, экономике и социальной сфере».

Зарубежные исследователи отмечают появление результатов от применения «прорывных» цифровых технологий, которые стали основной тенденцией, характерной для различных отраслей экономики и социальной сферы.

В статье теоретические подходы о влиянии стартап-экосистемы на экономический рост были рассмотрены различными экономистами и экспертами с разных сторон. Эти подходы охватывают изменения, инновации и конкуренцию, которые стартапы создают в экономике.

Ключевые слова: стартап-экосистема, экономический рост, материальные подходы, важные факторы, пищевая промышленность.